

Received: 9 June 2022

Revised: 29 July 2023

Accepted: 30 August 2023

เครื่องแต่งกายในฐานะภาพสะท้อนของความสัมพันธ์มนุษย์ ภายใต้ประวัติศาสตร์โรคระบาด

CLOTHING AS THE REFLECTION OF HUMAN RELATION IN THE EPIDEMIC HISTORY

พันธุ์ชนะ สุนทรพิพิธ^{1*}Panchana Soonthornpipit^{1*}

บทคัดย่อ

พื้นฐานของมนุษย์ในฐานะของสัตว์สังคมมักใช้ความปรารถนาและความต้องการทางกายภาพเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อขยายเผ่าพันธุ์และดำรงชีวิต ทว่าในเวลาเดียวกันปฏิสัมพันธ์ทางกายกลับเป็นส่วนหนึ่งในบ่อเกิดของโรคระบาดที่มีส่วนทำให้การเชื่อมสัมพันธ์นั้นต้องกลายเป็นสิ่งต้องห้าม ภายใต้สถานการณ์ที่บีบบังคับให้ต้องแยกห่างจากกันเช่นนี้ มนุษย์เรียนรู้ที่จะออกแบบและผลิตเครื่องแต่งกายลักษณะต่าง ๆ เพื่อช่วยให้สามารถเข้าใกล้กันได้มากขึ้น จนบางครั้งเสื้อผ้าในฐานะของอุปกรณ์ป้องกันเหล่านั้นก็ได้รับความนิยมจนถึงขั้นกลายเป็นกระแสแฟชั่น บทความชิ้นนี้สำรวจที่มาและกระบวนการออกแบบเครื่องแต่งกายที่ผลิตขึ้นในช่วงวิกฤตโรคระบาดครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ นับจากการแพร่เชื้อกาฬโรคในยุโรปยุคกลาง ไข้หวัดสเปนในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โรคเอดส์ในช่วงทศวรรษที่ 1980 จนถึงการระบาดใหญ่ของโคโรนาไวรัสนับตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา เพื่อทำให้เห็นว่าเป็นความปรารถนาทางกายนอกจากจะแปรเปลี่ยนเป็นโรคภัยที่แยกมนุษย์ให้ห่างจากกันได้แล้ว ยังช่วยพิสูจน์ความพยายามของมนุษย์ในการเลือกออกแบบอุปกรณ์เครื่องแต่งกายเพื่อใช้ป้องกันโรคและช่วยทำให้เราสามารถเข้าใกล้กันได้มากขึ้น

คำสำคัญ: เครื่องแต่งกาย; แฟชั่น; ประวัติศาสตร์; โรคระบาด; โควิด-19

¹ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University

* Corresponding author e-mail: panchana@g.swu.ac.th

Abstract

Humans, as social animals, always rely on their passion and desire to reproduce and live their lives. However, their physical interactions could be the cause of an epidemic, and the rapid spread of such epidemic can prevent us from having physical contact with each other. Under conditions that forced us to be separated from each other, humans have learned to design and produce different types of clothing to help bring them closer together. Surprisingly, when the time passes, certain clothing styles become popular fashion trends. This article investigates the styles and origins of clothing during Epidemic times in the past, such as the Black Death in the Middle Ages, the Spanish flu, the Aids crisis, and the COVID-19 Pandemic, to demonstrate how we, as humans, strive for contact with one another and ultimately achieve it through the use of fashion and clothing.

Keywords: Clothing; Fashion; History; Epidemic; COVID-19

1. บทนำ: ระยะฟักตัว (Incubation Period)

ในสังคมขนาดใหญ่ พื้นฐานความสัมพันธ์ของมนุษย์ หรือ Human Relations มีความสำคัญในฐานะของการช่วยทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้ที่จะพึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเกื้อกูลกัน ขณะที่ความสัมพันธ์ทางเพศ (Sexual relations) มีความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระดับพื้นฐานเพื่อก่อร่างสร้างครอบครัวและเพิ่มจำนวนสมาชิกให้กับสังคม ทว่าความต้องการใกล้ชิดกันทางกายที่มีหลากหลายรูปแบบของมนุษย์นั้น กลับมีตัวแปรอันเป็นอุปสรรคปรากฏขึ้นในรูปแบบของเชื้อไวรัสที่ลึกลับซับซ้อนใช้กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนี้เป็นดังพาหนะในการแพร่เชื้อร้ายจนถึงขั้นทำให้มนุษย์ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามธรรมชาติและผลิตสร้างระยะระหว่างกัน

มีข้อสันนิษฐานที่น่าสนใจอันหนึ่งกล่าวถึงสาเหตุที่มนุษย์โบราณนีแอนเดอทัล (Neanderthal) ผู้มีรูปร่างสูงใหญ่และมีความรู้ซับซ้อนต้องสูญพันธุ์อย่างปัจจุบันทันด่วนเมื่อราว 40,000 ปีก่อนหน้านี้นั้น ว่าเป็นผลจากการติดต่อร่วมผสมพันธุ์ข้ามสายเลือดกับโฮโมเซเปียนส์ (Homo Sapiens) หรือ โครมันยอง (Cro-Magnon) ผู้เป็นบรรพบุรุษยุคโบราณของเรา ข้อสันนิษฐานนี้อ้างถึงคุณสมบัติที่มนุษย์นีแอนเดอทัลนั้นมีเชื้อสายยูเรเชีย (Eurasia) หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผสมผสานระหว่างคนยุโรปและเอเชียผู้คุ้นชินกับดินแดนที่มีสภาพภูมิอากาศหนาวเย็นในช่วงปลายยุคน้ำแข็ง การได้พบปะข้ามสายพันธุ์กับมนุษย์โครมันยองจากดินแดนเขตร้อนของทวีปแอฟริกาทำให้พวกเขาได้รับเชื้อโรคสายพันธุ์ใหม่ที่ร่างกายไม่คุ้นเคย บวกกับปัญหาด้านพันธุกรรมของนีแอนเดอทัลที่ค่อนข้างอ่อนแอทำให้ปราศจากความสามารถในการปรับตัว จนเพศสัมพันธ์มรณะที่เกิดขึ้นกลายเป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลให้พวกเขาต้องสูญพันธุ์ไปในที่สุด (Than, 2019)

ภาพ 1 ภาพปกนิตยสารโว้ก ประเทศโปรตุเกส เดือนเมษายน ค.ศ. 2020
(Galerie Joseph, n.d.)

ขณะเดียวกันการระบาดของโคโรนาไวรัส (COVID-19) ที่เกิดขึ้นจนถูกยกระดับเป็นการระบาดใหญ่ (Pandemic) นับตั้งแต่ปลาย พ.ศ. 2563 ก็ส่งผลให้เกือบทุกประเทศในโลกต้องเลือกใช้นโยบายล็อกดาวน์ (Lock down) เพื่อปิดเมือง รวมทั้งออกกฎที่ว่าด้วยการสร้างระยะห่างทางสังคม (Social distancing) เพื่อกำจัดการระบาดและตัดตอนการแพร่ระบาด เกิดขึ้นพร้อมกับเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ในการแต่งกาย กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือสำคัญในการป้องกันและ “รักษาระยะห่าง” ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน แต่ปรากฏว่าท้ายที่สุดแล้วมาตรการเหล่านั้นกลับไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก ดังที่จะเห็นได้จากการระบาดซ้ำหลายระลอก จนนำไปสู่ประเด็นอันชวนให้ย้อนพิจารณาจนถึงตั้งคำถามว่า เราควรทำเช่นไร จึงจะสามารถใช้เครื่องแต่งกายเพื่อช่วยให้เข้าใกล้กันได้อย่างปลอดภัยในช่วงวิกฤตจากโรคระบาดที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต

2. ความตายสีดำ (The Strike of Black Death)

ในช่วงยุโรปกกลางราวคริสต์ศตวรรษที่ 14 Black death หรือกาฬโรค (Bubonic Plague) เกิดขึ้นจากเชื้อไวรัสที่ติดมากับหมัด (Fleas) บนตัวหนูสายพันธุ์เอเชียที่วางกันว่าเดินทางเข้าสู่ยุโรปด้วยเรือสำเภาจากประเทศจีนซึ่งทำการค้าขายผ่านมาทางเมืองท่าแถบหมู่เกาะซิซิลี (Sicily) ในทางตอนใต้ของประเทศอิตาลี โดยเชื้อไวรัสชนิดนี้สามารถกระจายจากผู้ป่วยที่ถูกหมัดหนูกัดไปสู่บุคคลอื่นได้ผ่านทางเสมหะ การไอ และละอองฝอยที่ลอยในอากาศ (Droplet) โดยผู้ที่ได้รับเชื้อจะเกิดการอาเจียนอย่างหนัก อวัยวะภายในถูกทำลาย จนถึงขั้นเลือดออกจนตาย ผู้ป่วยบางรายยังเกิดเลือดคั่งบริเวณลำคอ ลำตัว รักแร้ ที่กลายเป็นตุ่มหนองขนาดใหญ่ (Bubonic) นอกจากนั้นสภาพศพยังปรากฏรอยจ้ำสีดำคล้ำที่เกิดจากภาวะเลือดคั่งจนเป็นที่มาของชื่อ “กาฬโรค” หรือ ความตายสีดำ (History.com Editors, 2021a)

ในอดีตที่ผู้คนยังไม่รู้จักการใช้ชีวิตให้ถูกต้องตามสุขลักษณะ ชาวบ้านหนึ่งครอบครัวจะอาศัยอยู่รวมกันภายใต้หลังคาเดียว เพื่ออาศัยแสงสว่างจากตะเกียงหรือกองไฟช่วยปัดเป่าความชั่วร้ายยามวิกาล สภาพความเป็นอยู่อันแออัดเช่นนี้เอื้อต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสให้กระจายตัวได้เร็วมากขึ้น จนรัฐต้องจัดให้มีกลุ่มหมอโรคระบาด (Plague Doctor) ออกตรวจเยี่ยมอาการชาวบ้านที่ติดเชื้อ โดยกลุ่มบุคคลที่รัฐส่งลงพื้นที่พร้อมกับเรียกว่า “หมอ” นั้น แท้จริงแล้วบางคนแทบจะไม่มีเชี่ยวชาญลึกซึ้งทางการแพทย์เลย แม้แต่น้อย พวกเขาจะเป็นใครก็ได้ที่พอมีความรู้เบื้องต้นในการดูแลรักษาอาการป่วยขั้นพื้นฐาน เพียงเพราะความต้องการที่สำคัญกว่าในเวลานั้นมิใช่การบันทึกจำนวนผู้ป่วยสำหรับทำรายงานสรุปส่งกลับให้กับทางการ เป็นสำคัญ

ภาพ 2 เครื่องแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของหมอโรคระบาดในสมัยยุโรปยุคกลาง
(Earnest, 2020)

เมื่อเป็นเช่นนี้ การปรากฏขึ้นของหมอโรคระบาดท่ามกลางกลุ่มผู้ป่วยจึงไม่ต่างจากภาพตัวแทนความหวังจากรัฐที่มาพร้อมกับความตายในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรูปลักษณ์ของพวกเขาถูกประดิษฐ์ขึ้นภายใต้ความแปลกพิสดารที่มีจุดประสงค์เพื่อให้สามารถเข้าวินิจฉัยผู้ป่วยได้อย่างปลอดภัยตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เครื่องแต่งกายของหมอโรคระบาดได้ออกแบบตัดเย็บโดย ชาร์ลส์ เดอ ลอร์ม (Charles de L'orme) หัวหน้าหน่วยแพทย์ของกษัตริย์หลุยส์ที่ 15 เมื่อราว ค.ศ. 1619 ที่ได้แรงบันดาลใจจากชุดคลุมยาวของนักบวชซึ่งทำขึ้นจากผืนผ้าเคลือบขี้ผึ้งในวิธีการเดียวกับการผลิตชุดเกราะทหาร พร้อมกันถูกออกแบบให้ต้องสวมถุงมือหนังยาวถึงข้อศอก และมีไม้เท้าไว้ใช้ประโยชน์

“หมอจะคอยถือไม้เท้ายาวเพื่อใช้สำหรับชี้พิจารณาจุดสำคัญและรอยจำศีลคำคำที่ปรากฏบนร่างกายผู้ป่วยหรือศพผู้เสียชีวิต และในบางครั้งก็ใช้ไม้เท้านั้นเพื่อหวดตีเพื่อป้องกันตัวจากบรรดาผู้ป่วยที่มีอาการคุ้มคลั่งรุนแรง เพราะมีผู้ป่วยจำนวนไม่น้อยที่เชื่อว่าโรคนั้นเกิดขึ้นจากการลงโทษของพระเจ้า หลายคนจึงร้องขอต่อหมอให้โบยตีพวกเขาแทนการชดใช้บาปเพื่อที่จะได้รอดพ้นจากความตาย” (Rennie, 2020)

ระยะห่างทางกายภาพ หรือ Physical Distancing ที่เกิดขึ้นผ่านการสร้างรูปลักษณ์อันน่าหวาดหวั่นของหมอโรคระบาดนี้ ถูกทำให้ชัดเจนมากขึ้นจากหน้ากากรูปร่างคล้ายกะโหลกศีรษะของนกที่มีปากโค้งยาวอันเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อโบราณเรื่อง กลิ่นเน่า (Miasma) ที่ว่ากันว่ามักหอบเอาความตายซึ่งโชนออกจาก

ร่างของผู้ป่วยให้ลอยไปตามอากาศ (Airborne) ทั้งที่จริงหน้ากากอันมีลักษณะเป็นกรวยครอบไปบนจมูก และปากของผู้สวมใส่นั้น ถูกทำหน้าที่เป็นกรวยบรรจุเครื่องหอมและสมุนไพรสำหรับสูดดมเพื่อป้องกันมิให้ผู้สวมใส่เผลอหายใจเอาอากาศพิษเข้าไปในปอด

“กรวยรูปปากนกจะถูกบรรจุด้วยสมุนไพร รูปหอม และเครื่องหอมต่าง ๆ เท่าที่หาได้ เพื่อใช้ต่อสู้กับกลิ่นเหม็นในอากาศ และบางครั้งก็เพิ่มส่วนผสมของ ยางไม้จากต้นมดยอบ (Myrrh) ที่เมื่อจุดไฟแล้ว จะเกิดควันกลิ่นหอม รวมทั้ง Camphor หรือ ผลึกสีขาวที่แทรกอยู่ตามรอยแตกของเนื้อไม้จากต้นการบูร กลีบดอกกุหลาบอบแห้ง ใบสาระแน กานพลู และยางต้นกำยาน นอกจากนี้ยังมีความนิยมใช้พองน้ำธรรมชาติชุบน้ำส้มสายชูอัดเข้าไปในกรวยเพื่อกันกลิ่นเพิ่มอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นความพยายามเพื่อไม่ให้หมอโรคระบาดต้องสูดดมกลิ่นของความตาย (Miasma) ที่ไชยออกมาจากผู้ป่วยกาฬโรคเมื่อเข้าใกล้” (Death and the Plague Doctor, 2015)

ภายใต้ยุคสมัยที่เต็มไปด้วยความเชื่อเหนือธรรมชาติอันอธิบายไม่ได้ ความจำเป็นทางการแพทย์ จึงกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนแรก ที่ทำให้เครื่องแต่งกายประดิษฐ์ขึ้นในฐานะของเครื่องมือเพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใกล้กันได้อย่างปลอดภัย แม้จะปรากฏอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์อันน่ากลัวเมื่อพบเห็นก็ตาม

ภาพ 3 เครื่องแต่งกายที่ได้แรงบันดาลใจจากชุดของหมอโรคระบาด

(Sirkin, 2013)

ปัจจุบันการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของหมอโรคระบาดกลายเป็นหนึ่งในแฟชั่นยอดนิยมของความเคลื่อนไหวแบบสตีมพังก์ (Steampunk) ที่พัฒนาขึ้นจากกระแสนวนกรรมวิทยาศาสตร์ช่วงทศวรรษที่ 1970 อันนิยมสร้างโลกและตัวละครในจินตนาการผ่านเครื่องแต่งกายที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากโครงสร้างเสื้อผ้าแนววิกตอเรียนสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผสมผสานเข้ากับองค์ประกอบต่าง ๆ ของเครื่องจักรไอน้ำ (Steam) จนเกิดเป็นรูปลักษณ์แปลกตาของร่างกายมนุษย์ที่ดูไม่ต่างจากจักรกลแห่งอนาคต

“ช่วงเวลาการแพร่ระบาดของกาฬโรคที่มีส่วนทำให้ชุดของหมอโรคระบาดถูกสร้างขึ้นนั้น สะท้อนให้เห็นความพยายามของคนในยุคกลางที่ต้องการต่อสู้กับโรคด้วยการเข้าใกล้ผู้ป่วยผ่านการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่การมีปฏิสัมพันธ์กับศพถือเป็นเรื่องผิดหลักทางศาสนาและน่าหวาดกลัว ชุดของหมอโรคระบาดจึงเป็นทางออกเดียวที่ช่วยให้พวกเขาสามารถชันสูตรหาสาเหตุของโรคและรวบรวมข้อมูลส่งต่อทางการเพื่อวิเคราะห์วิธีรักษา จนน่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้กระแสแฟชั่นแบบสตีมนึงก้นใจประยุกต์ภาพลักษณ์มาใช้ในเครื่องแต่งกาย” (Sirkin, 2013)

3. ฤดูป่วยไข้ (Spread of The Spanish Flu)

การพัฒนาและประดิษฐ์สร้างอุปกรณ์การแต่งกายเพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าใกล้กันได้ภายในช่วงเวลาของโรคภัยนั้น ปรากฏขึ้นต่อมาราว ค.ศ. 1918 ภายใต้การระบาดของไข้หวัดสเปน (The Spanish Flu) ที่แรกเริ่มแม้จะไม่สามารถระบุต้นตอและแหล่งกำเนิดของเชื้ออย่างได้ชัดเจน แต่กลับมีหลักฐานในสหรัฐอเมริกาช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 กล่าวอ้างถึงการป่วยคล้ายไข้หวัดใหญ่ในค่ายทหารรัฐแคนซัส (Kansas) ที่น่าจะเป็นสาเหตุของการระบาดเป็นวงกว้างเมื่อสหรัฐอเมริกาเคลื่อนทัพเข้าสู่ยุโรป ประเทศสเปนที่ในขณะนั้นยังคงยืนยันแนวคิดทางการเมืองอันไม่ขึ้นตรงกับฝ่ายใด เสนอให้มีการแถลงข่าววิกฤติของโรคอย่างเปิดเผยพร้อมกับรายงานอาการประชวรของกษัตริย์อัลฟองโซ่ที่ 13 (Alfonso XIII) ผู้ล้มป่วยด้วยเชื้อไวรัสชนิดนี้อีกต่อหนึ่ง จนกลายเป็นที่มาที่ทำให้ผู้คนเริ่มเรียกชื่อไวรัสชนิดใหม่นี้จนติดปากว่าไข้หวัดสเปน (History.com Editors, 2021b)

ตามหลักฐานทางการแพทย์ไข้หวัดชนิดนี้มาจากเชื้อไวรัส H1N1 หนึ่งในโครงสร้างของไข้หวัดใหญ่หรือ Influenza ซึ่งตามรากศัพท์เดิมจากภาษาอิตาเลียนมีความหมายถึง การส่งอิทธิพลต่อเป็นทอด (Influence) ไม่ต่างกับกระบวนการแพร่เชื้อไวรัส ที่ระบาดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งผ่านความสัมพันธ์ชิดใกล้โดยมีละอองเสมหะ (Droplet) อันเกิดจากการไอของผู้ป่วยเป็นพาหะ ซึ่งเมื่อเชื้อผ่านเข้าสู่ระบบทางเดินหายใจก็จะกระจายไปยังลำคอและปอดของผู้รับเชื้อ จนส่งผลให้เป็นไข้ อาเจียน และเกิดอาการตัวเป็นจ้ำสีน้ำเงินหรือดำ ที่เป็นผลมาจากภาวะเลือดคั่งเนื่องจากไม่มีออกซิเจนไหลเวียนก่อนจะเสียชีวิต

สหรัฐอเมริกาที่ในช่วงเวลานั้นต้องเผชิญกับสภาวะของการระบาดอย่างหนัก จำต้องมีการออกมาตรการปิดโรงเรียน โบสถ์ โรงละคร และสถานที่สาธารณะ พร้อมกับออกคำสั่งควบคุมให้ผู้คนอยู่แต่ในบ้าน ห้ามออกนอกเคหสถานอย่างเด็ดขาดหากไม่มีความจำเป็น รวมทั้งต้องหลีกเลี่ยงการพบปะสังสรรค์ และรักษาระยะห่างทางกายภาพ (Physical Distancing) เพื่อตัดตอนการแพร่เชื้อ พร้อมกับมีการพิจารณาเพิ่มกฎพิเศษต่าง ๆ อันชวนให้ประหลาดใจ เช่น กฎห้ามการจับมือเพื่อทักทาย รวมทั้งกฎหมายจับหรือห้ามแสดงความรักด้วยการจูบ

“การจูบเป็นอีกหนึ่งหนทางที่อาจจะทำให้เกิดการติดเชื้อระหว่างกันขึ้นได้ จึงเห็นควรที่จะให้งดการกระทำเช่นนี้เสียก่อน ยกเว้นแต่ในกรณีที่มีความจำเป็นอันยิ่งยวดที่จำต้องแสดงออกถึงความสุขนั้นอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยง ดังนั้นการเลือกยุติการจูบพิตรระหว่างกันในเวลาวิกฤตินี้จึงเป็นเรื่องเหมาะสมและควรปฏิบัติตามอย่างที่สุด” (Gilmore, 2020)

ภาพ 4 “ห้ามจูบ !” ภาพจากหนังสือพิมพ์ L.A.Times เดือนธันวาคม ค.ศ. 1928
(Conejo, 2021)

ในที่สุดเมื่อระยะความชืดใกล้ของมนุษย์ถูกพิจารณาว่าเป็นจุดกำเนิดของอันตราย ที่แม้กระทั่งการจูบด้วยปรารถนายังต้องถูกควบคุมห้ามปราม หน้ากากอนามัยเพื่อใช้สำหรับป้องกันตัวและสร้างระยะห่างเฉพาะบุคคลจึงเกิดขึ้น โดยรูปแบบแรกนั้นผลิตขึ้นจากการนำผ้าก๊อซ (Gauze) หรือผ้าตาข่ายโปร่งมาซ้อนกันเป็นจำนวน 5 ถึง 6 ชั้นสำหรับใช้งานกับบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาล พร้อมกับที่ความเคลื่อนไหวต่อต้านการสวมหน้ากากอนามัยค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น บรรดาผู้ประกอบการร้านค้าเชื่อว่าการบังคับให้สวมหน้ากากอนามัยเป็นอุปสรรคต่อการค้าขายและทำให้ลูกค้าไม่อยากเข้าร้าน ขณะที่ประชาชนรู้สึกว่าการสวมหน้ากากอนามัยนอกจากจะร้อนอบอ้าวและน่ารำคาญแล้ว ยังทำให้ดูน่ากลัวจนกลายเป็นความหวาดระแวงต่อกันมากกว่าจะคำนึงถึงความปลอดภัย

ความเคลื่อนไหวของกระบวนการต่อต้านการสวมหน้ากากอนามัยนี้รุนแรงมากขึ้นเมื่อการบังคับสวมหน้ากากตกเป็นเครื่องมือของรัฐเพื่อผลิตสร้างวาทกรรมการเป็นคนดีและความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ (Patriotism) ผ่านแนวคิดที่ว่า การไม่สวมหน้ากากอนามัยแสดงถึงความเห็นแก่ตัวของผู้ที่ละเลยเพิกเฉยต่อสัญลักษณ์อันปลอดภัยของสังคม จนทำให้กลุ่มผู้ประท้วงซึ่งต่อต้านการสวมหน้ากากอนามัย (Mask Slackers) โจมตีว่าการออกกฎบังคับจากทางการ เข้าข่ายละเมิดต่อสิทธิส่วนบุคคล จนกระแสความไม่พอใจปะทุเป็นการชุมนุมประท้วงต่อต้านการสวมหน้ากากอนามัย (Anti-Mask League) ครั้งใหญ่ในซานฟรานซิสโก

“ในวันที่ 10 มกราคม มีรายงานยอดผู้ป่วยจำนวนกว่า 600 ราย คณะกรรมการบริหารลงมติเพื่อที่จะนำนโยบายการสวมหน้ากากอนามัยกลับมาบังคับใช้อีกครั้ง แม้ว่าจะมีหลักฐานชัดเจนปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า การบังคับให้สวมหน้ากากนั้นไม่มีผลต่อการการเพิ่มขึ้นของยอดผู้ป่วยที่เกิดจากโรคระบาด ชายคนหนึ่งเขียนจดหมายถึงหัวหน้าคณะกรรมการควบคุมโรคและขู่ว่าจะทำเรื่องฟ้องต่อศาล เพราะการระบาดรอบใหม่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการบริหารของรัฐที่ไม่ได้ผลและต่ำกว่ามาตรฐาน ผู้คนจำนวนมากรวมทั้งแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเองส่วนหนึ่งเห็นพ้องด้วยจนรวมตัวกันก่อตั้ง ขบวนการต่อต้านหน้ากากอนามัย (Anti-Mask League) ที่มีผู้ชุมนุมมากกว่า 2,000 คน เพื่อคัดค้านนโยบายการกลับมาสวมหน้ากากและหาทางที่จะยุติกฎหมายดังกล่าว” (Center for the History of Medicine at University of Michigan, 2020)

4. เชื้อสัสมรณะ (Aids)

หน้ากากอนามัยในฐานะต้นแบบของเครื่องแต่งกายเฉพาะบุคคลในช่วงใช้หวัดสเปน พัฒนาต่อยอดมาสู่อุปกรณ์ป้องกันร่างกายในภาวะโรคระบาดที่มีความจำเป็นกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ โดยเฉพาะในช่วงการระบาดสมัยใหม่อันเกิดขึ้นจากเชื้อ HIV (Human Immunodeficiency Virus) ที่เกี่ยวข้องเข้ากับอันตรายที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางเพศ โดยเฉพาะเมื่อคุณสมบัติของไวรัสนั้นสามารถแบ่งตัวได้อย่างรวดเร็วเมื่อเข้าสู่ร่างกายเพื่อทำลายประสิทธิภาพของระบบภูมิคุ้มกัน จนส่งผลให้เกิดเป็นโรคฉวยโอกาสและโรคแทรกซ้อน เช่น มะเร็ง ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิต

“ที่มาของโรคเอดส์ หรือ Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS) เกิดขึ้นจากกลุ่มลิงชิมแปนซีในแอฟริกา ที่สันนิษฐานว่าอาจจะกินลิงขนาดเล็กกว่าซึ่งมีเชื้อไวรัสนี้เป็นอาหาร จนทำให้ชิมแปนซีเหล่านีกลายเป็นพาหะถ่ายทอดเชื้อไวรัสเข้าสู่บรรดานายพรานที่ออกล่าและน่าจะได้อริโชคเนื้อลิงที่ติดเชื้อเข้าสู่ร่างกาย ก่อนจะกระจายเชื้อจากคนสู่คนผ่านกระบวนการค้ามนุษย์และแรงงานทางเพศ (Sex workers) ที่ทำให้ไวรัสเริ่มเดินทางข้ามทวีปเข้าสู่อเมริกา” (History.com Editors, 2020)

การกระจายตัวของเชื้อไวรัส ที่ติดต่อผ่านสารคัดหลั่งของร่างกายมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น เลือด อสุจิ ของเหลวในช่องคลอดและทวารหนัก รวมไปถึงจนถึงน้ำนมแม่ จึงล้วนแสดงให้เห็นถึงการได้รับเชื้อที่เกิดขึ้น

ผ่านกระบวนการสัมผัสทางตรงอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้งของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นทางเพศสัมพันธ์ การใช้เข็มฉีดยาร่วมกัน ไปจนถึงการให้กำเนิด ภายใต้สภาวะหวาดกลัวความตายที่มาพร้อมกับความปรารถนาจากเพศสัมพันธ์ เช่นนี้เองที่ “ถุงยางอนามัย” จึงผลิตขึ้นเพื่อสร้างความปลอดภัยในช่วงเวลาที่มนุษย์จำต้องแนบชิดกันอย่างมากที่สุด

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เราพบว่าการใช้อุปกรณ์ป้องกันระหว่างมีเพศสัมพันธ์ ปรากฏผ่านเรื่องเล่ามาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณในตำนานของกษัตริย์ไมนอสแห่งเกาะครีต (King Minos of Crete) ว่าพระองค์นั้นทรงมีน้ำเชื้อที่เต็มไปด้วยแมงป่องและอสรพิษซึ่งมีคุณสมบัติในการคร่าชีวิตสตรีที่พระองค์ทรงร่วมหลับนอนด้วยทุกคน ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันจึงมีการเริ่มนำเอาถุงกระเพาะปัสสาวะของแพะ (Bladder) มาสอดเข้าไปในอวัยวะเพศของสตรีเพื่อใช้เป็นเครื่องดักน้ำเชื้อมรณะที่หลั่งออกมาจากร่างของกษัตริย์ (Khan, Mukhtar, Dickinson, & Sriprasat, 2013)

ภาพ 5 ถุงครอบอวัยวะเพศชายในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17

(Miko, 2016)

ขณะที่ในยุโรปถุงครอบอวัยวะเพศชายสภาพสมบูรณ์ที่สุดทำมาจากลำไส้ของปลา และมีอายุเก่าแก่อายุในราว ค.ศ.1640 ซึ่งพบระหว่างการขุดสำรวจและบูรณะปราสาทดัดเลย์ (Dudley Castle) ที่ประเทศอังกฤษในช่วงทศวรรษที่ 1980 ซึ่งนักประวัติศาสตร์เชื่อกันว่าความนิยมใช้ถุงครอบอวัยวะเพศในช่วงเวลาดังกล่าวน่าจะเป็นไปเพื่อจุดประสงค์ของการคุมกำเนิดและการป้องกันโรค

“กาเบรียล ฟาลลอปปิโอ (Gabriele Falloppio) นักกายวิภาคชาวอิตาลีได้ชื่อว่าเป็นบุคคลแรกที่ประดิษฐ์ถุงครอบอวัยวะเพศชายทำจากผ้าลินินขึ้นในยุโรป โดยเป็นที่รู้จักกันภายใต้ชื่อ หลอดฟาลlopเปียน (Fallopian Tube) สำหรับใช้ป้องกันโรคซิฟิลิส โดยถุงผ้าลินินนั้นจะถูกสวมไปบนอวัยวะเพศชายขณะแข็งตัวแล้วผูกยึดเอาไว้โดยสายรัดบั้นก่อนที่จะทำให้ลื่นด้วยน้ำลาย ฟาลลอปปิโอได้ทำการทดลองใช้สิ่งประดิษฐ์นี้

กับชายกว่า 1,100 คนและพบว่ามันประสบความสำเร็จในการป้องกันเชื้อโรคได้ดี นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวก็ยังพบถุงครอบอวัยวะเพศที่ทำจากลำไส้ของแกะหรือแพะ โดยมีพ่อค้าเนื้อเป็นผู้พิจารณาเลือกกระตือรือร้นของความเหนียวของชิ้นส่วนลำไส้ให้เหมาะสมกับการนำไปใช้งานอีกด้วย” (Khan, Mukhtar, Dickinson, & Sriprasad, 2013)

ทั้งนี้ ไม่ปรากฏที่มาทางประวัติศาสตร์ว่าเพราะเหตุใดเราจึงเรียกถุงครอบอวัยวะเพศชายนี้ว่า “คอนดอม” (Condom) เช่น ที่เรียกกันติดปากมาจนถึงปัจจุบัน จะมีก็เพียงหลักฐานในรูปแบบของเรื่องเล่าและการวิเคราะห์ทางรากศัพท์เท่านั้นที่พอจะทำให้เข้าใจได้

“เมื่อกษัตริย์ชาร์ลส์ที่ 2 ทรงประสบกับปัญหาที่เกิดจากลูกนอกสมรสของพระองค์ที่มีเป็นจำนวนมาก จึงมีพระประสงค์ให้บรรดาข้าราชการบริพารช่วยกันหาทางออก ระหว่างนี้นายแพทย์โคลเนล คอนดอม (Colonel condom) ได้จัดหาถุงครอบอวัยวะเพศที่ทำจากลำไส้แกะมาให้กับพระองค์ จึงว่ากันว่านี่น่าจะ เป็นสาเหตุของการเรียกชื่ออุปกรณ์ชนิดนี้ว่า คอนดอม นอกจากนั้นตามรากภาษาลาตินเก่า Condom ยังมีความหมายถึง ภาชนะ หรือ ถ้วย ที่ใช้สำหรับรองรับของเหลว เช่นเดียวกับรากของภาษาเปอร์เซียว่า Kemdu ที่หมายถึงลำไส้ของสัตว์ที่ใช้ตากแห้งเพื่อนำมาใส่สิ่งของ ... ทั้งนี้คำว่า Condom พบว่ามีการใช้เป็นครั้งแรกในสมุดบันทึกคำศัพท์ทางการแพทย์ราว ค.ศ. 1785” (Khan, Mukhtar, Dickinson, & Sriprasad, 2013)

ขณะที่ถุงครอบอวัยวะเพศชายในแบบที่เราเรียกกันว่า ถุงยางอนามัย ซึ่งผลิตโดยใช้ยางพารา (Rubber) เกิดขึ้นจากการคิดค้นของ ชาร์ลส์ กูดเยียร์ (Charles Goodyear) นักเคมีและวิศวกรชาวอเมริกัน ผู้ผลิตยางรถยนต์รายใหญ่ของโลกใน ค.ศ. 1844 ที่นำยางพาราดิบมาผ่านการผสมด้วยความร้อนกับกำมะถัน (Sulfur) หรือที่เรียกกระบวนการวัลคาไนเซชัน (Vulcanization) ซึ่งช่วยเพิ่มคุณสมบัติความยืดหยุ่นและทนทานให้กับวัสดุ

ปัจจุบันถุงยางอนามัยนำมาใช้ในกระแสแฟชั่นอย่างหลากหลาย ทั้งในลักษณะของการนำมาสร้างแรงบันดาลใจในการออกแบบ เช่น กระเป๋าและต่างหูจากคอลเล็กชัน Moshino X H&M เมื่อ ค.ศ. 2018 ไปจนถึงผลิตภัณฑ์ถุงยางอนามัยราคาชิ้นละ 2 ยูโร (ราว 70 บาท) ของ อีฟ แซงต์ โลรองต์ (Yves Saint Laurent) เมื่อ ค.ศ. 2019 ขณะที่ล่าสุดในการแสดงแฟชั่นโชว์ฤดูร้อน ค.ศ. 2023 ที่กรุงปารีส นักออกแบบ ลีซี แฮร์เบิร์ก และ รูเชมี บอตเตอร์ (Lisi Herrebrugh and Rushemy Botter) ก็เลือกที่จะใช้ถุงมือที่ทำจากถุงยางอนามัยใส่น้ำก่อนสวมให้กับนายแบบและนางแบบ เพื่อนำเสนอแนวคิดอันกระตือรือร้นให้ผู้ชมตระหนักถึงการรักษาและป้องกันธรรมชาติในท้องทะเล

ภาพ 6 ถุงมือทำจากถุงยางอนามัยของแบรนด์บ็อตเตอร์ (Botter) (Guinness, 2022)

5. ธรรมดาใหม่ต้องไร้สัมผัส (The New Normal)

การระบาดของโคโรนาไวรัสสายพันธุ์ใหม่ (COVID-19) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 นั้น สันนิษฐานว่ามีต้นกำเนิดจากเชื้อไวรัสในตลาดค้าสัตว์แปลกของเมืองอู่ฮั่น (Wuhan) ประเทศจีน ที่มีกระบวนการแพร่เชื้ออย่างรวดเร็วจนทำให้โลกต้องเข้าสู่ภาวะการระบาดใหญ่ (Pandemic) อันส่งผลให้ประชาคมโลกมีมติใช้มาตรการล็อกดาวน์ (Lock down) การรักษาระยะห่างทางสังคม และส่งเสริมการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” หน้ากากอนามัยถูกนำกลับมาใช้เป็นอุปกรณ์สำคัญของการแต่งกายอีกครั้ง อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ภายใต้ช่วงวิกฤตินั้น หน้ากากอนามัยหลากหลายรูปแบบได้ถูกพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการใช้ชีวิตที่ไม่เหมือนเดิมของมนุษย์ ทั้งหน้ากากผ้าแฟชั่นลวดลายสวยงาม หน้ากากฟองน้ำพร้อมคุณสมบัติกันละอองฝอยประเภทต่าง ๆ ไปจนถึงหน้ากากแบบโปร่งใส (Face shield) ที่มีลักษณะเป็นแผ่นพลาสติกติดกับอุปกรณ์คาดศีรษะหรือกรอบแว่นตาเพื่อใช้สวมป้องกันใบหน้าจากละอองฝอยในอากาศ แต่ขณะเดียวกันก็ยังช่วยให้สามารถเห็นหน้าค่าตากันได้อย่างชัดเจนโดยไม่ต้องมีอะไรมาขวางกั้น

ปัจจุบันแม้ว่าภาวะความรุนแรงจากโคโรนาไวรัสจะคลี่คลายไปแล้ว แต่การสวมหน้ากากอนามัยกลับกลายเป็นวิถีใหม่ของพฤติกรรมแต่งกายที่คนในปัจจุบันคุ้นชินจากการระบาดช่วงที่ผ่านมา ทั้งนี้ ภายใต้ความเป็นไปได้ที่โรคระบาดอาจกลับมาเกิดขึ้นอีกในอนาคต การเร่งพัฒนาและออกแบบเครื่องแต่งกายตลอดจนอุปกรณ์การแต่งกายทั้งในด้านรูปแบบและวัสดุ ให้ถึงพร้อมสำหรับการผลิตเป็นเครื่องป้องกันและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต จึงอาจจะเป็นทางออกที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใกล้กันได้อย่างปลอดภัยมากยิ่งขึ้น เมื่อช่วงเวลาแห่งความวิกฤตินั้นวนกลับมาเยือนอีกครั้ง

ภาพ 7 หน้ากากใสเฟซชิลด์ จากแบรนด์ หลุยส์ วิตตอง ค.ศ. 2020

(Bhushan, 2020)

6. รายการอ้างอิง

- Bhushan, B. (2020). *Louis Vuitton to launch luxury face shield amid the pandemic* [image]. Retrieved May 1, 2022, from <https://dlmag.com/louis-vuitton-to-launch-luxury-face-shield-amid-the-pandemic/>
- Center for the History of Medicine at University of Michigan. (2020). *Influenza encyclopedia: The American influenza epidemic of 1918-19019*. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.influenzaarchive.org/cities/city-sanfrancisco.html#>
- Conejo, J. (2021). *Spanish Flu “Do Not Do’s” in 1918 Los Angeles times* [image]. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.conejovalleyguide.com/welcome/spanish-flu-do-not-dos-in-the-1918-los-angeles-times>
- Death and the Plague Doctor*. (2015, March 19). Retrieved May 31, 2022, from <https://historydollop.com/2015/03/19/death-and-the-plague-doctor/>
- Earnest, M. (2020). On becoming a plague doctor. *New England Journal of Medicine*, 383(10), e64 [image]. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp2011418>
- Galerie Joseph. (n.d.). *Fashion and Luxury in the days of the Coronavirus* [image]. Retrieved May 31, 2022, from <https://galeriejoseph.com/en/2020/04/16/fashion-and-luxury-in-the-days-of-the-coronavirus/>

- Gilmore, N. (2020). *The Mask Slackers of the 1918 influenza pandemic*. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.saturdayeveningpost.com/2020/05/the-mask-slackers-of-the-1918-influenza/>
- Guinness, E. (2022). *Condom gloves are the latest fashion statement from Paris Fashion Week* [image]. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.unilad.com/technology/condom-gloves-fashion-statement-paris-fashion-week-20220929>
- History.com Editors. (2021a). *Black Death*. Retrieved May 31, 2022 from <https://www.history.com/topics/middle-ages/black-death>
- History.com Editors. (2020). *History of AIDS*. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.history.com/topics/1980s/history-of-aids>
- History.com Editors. (2021b). *Spanish Flu*. Retrieved May 31, 2022, from <https://www.history.com/topics/world-war-i/1918-flu-pandemic>
- Khan, F., Mukhtar, S., Dickinson, I. K., & Sriprasad, S. (2013). The story of the condom. *Indian Journal of urology: IJU: journal of the Urological Society of India*, 29(1), 12-15. Retrieved May 31, 2022, from <https://doi.org/10.4103/0970-1591.109976>
- Miko. (2016). *Condom history: Evidence from the 16th and 17th century* [image]. Retrieved May 31, 2022, from <http://www.sexualhistorytour.com/condom-history-evidence-from-the-16th-and-17th-century/>
- Rennie, D. (2020). *Inside the terrifying but necessary job of a Medieval Plague Doctor*. Retrieved May 31, 2022, from <https://allthatsinteresting.com/plague-doctors>
- Sirkin, A. (2013). *Why is Steampunk Plagued by Plague Doctor?*. Retrieved May 31, 2022, from <https://steampunk.wonderhowto.com/news/why-is-steampunk-plagued-by-plague-doctors-0144249/>
- Than, K. (2019). *Stanford scientists link Neanderthal extinction to human diseases*. Retrieved May 31, 2022, from <https://news.stanford.edu/press/view/31036>